

Szőnyi István (1894-1960)

Délidőben (Déli napsütésben), 1938

Tempera, vászon 80,5x130 cm

Jelezve jobbra lent: Szőnyi I. 1938

Provenienca:

• BÁV 74. Aukció 273.sz. *Reprodukálva.*

Irodalom:

- Fenyő Iván: Szőnyi István. Bp. 1934.
- Pataky Dénes: Szőnyi István. Bp. 1971
- Szőnyi István. Genthon István előszavával. Róma, 1982.
- Végváry Lajos: Posztnagybánya. In. Magyar Művészet 1919-1945. Bp. 1985.
- Szőnyi István. Szőnyi István Alapítvány. Zebegény, 1994. (Az 1999. jan. 29. Szőnyi István születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékülés előadásai: Köpöczi Rózsa, Végvári Lajos, Zwickl András, Szabó Júlia, Passuth Krisztina)
- Egry Mária-Polgár László: Szőnyi István. Bp. 1999.

Zebegény, ez a Duna-parti kis település adott otthont több mint három évtizeden keresztül Szőnyi Istvánnak és családjának. Szerencsés helyzetben van a művészetszerető utókor, ugyanis a festő egykori házát, emlékmúzeum lévén, ma is felkeresheti. Személyesen megtapasztalható az a miliő, mely a képek születését inspirálta; bejárható a nagyverandás ház dombra futó hatalmas kertjével, a biedermeier és népi bútorkkal berendezett szobák sora - ahol a művész kétezer kötetes könyvtára és a ritka zsiráfnyakú zongora helyet kapott - és megismerhető az alkotó szentélye, a kis emeleti műterem.^(1. fotó)

1924-től Szőnyi, Bartóky Melindával kötött házassága révén nemcsak otthonra lelt Zebegényben, de munkásságának szinte az egyedüli ihlető forrására is rátalált. Nagybányai iskolázottsága és mesterei, Ferenczy Károly és Réti István hatása nyomán a táj és a benne élő ember kapcsolatának festői megfogalmazása egész életművének legalapvetőbb kérdése volt. Ez foglalkoztatta a 20-as években született neoklasszicizáló, sötét tónusú olajképein, majd, 1929-es római ösztöndíjas útja után, egyre világosabb színekkel festett művein.¹

A 30-as évek közepétől festményein kizárólagossá vált annak a mikrovilágnak a jelenléte, mely zárkózott, meditatív lényével leginkább összhangban volt. Vásznaian mindennapi élményeit teremtette újjá; a környező vidéknek, a falu embereinek, élőlényeinek, szűkebb családi életterének megjelenítésével. Ezen elkötelezettségét politikai és stílusváltozások tüzeiben élete végéig megőrizte. A magyar művészetben talán csak Rippl-Rónai József intérieur képeinél találkozhatunk ehhez fogható harmonikus önazonossággal, melyben az alkotó külső és belső világa tökéletes egyensúlyba kerül és összesimul.²

Szőnyi korábbi éveiben a klasszikus művészet iránti tisztelet olyan mesterek formai és tematikai inspirációját eredményezte, mint Rembrandt, Hans von Marées vagy Brue-

Szőnyi István, 1937

ghel. Érett zebegényi korszakában azonban már nem találunk stiláris előképeket. Szellemi ősöket azonban igen. A posztnagybányai áramlatokhoz kapcsolódva a természetelvű, klasszikus nagybányai tradíciókat élesztette újjá. Ezt az igazodást erősítette Szinyei Merse Pál Társasági tagsága és baráti köre is, mely a Gresham-kávéházi találkozón szerveződött. A Gresham-kör alkotói ars poeticájukban az örök értékek tiszteletét vallották és elsősorban a szépség megjelenítésére törekedtek. Figuratív művészetükben a posztimpresszionizmus hazai változata valósult meg. A csoporthoz tartozott többek között Bernáth Aurél, Berény Róbert, Pátzay Pál, de olyan neves mecénás-műgyűjtők is, mint Fruchter Lajos, Szilágyi Sándor vagy Radnai Béla, kiknek kiváló ízléssel formálódó kollektíóiban a Szőnyi képek kiemelt helyet kaptak.

A festő egyedivé érlelt, jellegzetes képeit a két világháború közötti művészeti élet egyik legnívósabb kiállítási fórumán, a Fränkel Szalonban ismerhette meg összegyűjtve a nagyközönség 1935-ben és 1937-ben.³ A katalógusok bevezetőit a Gresham-kör műkritikusa, Farkas Zoltán mellett, az elsősorban az avangard modernitására nyitott, szigorú esztéta Kállai Ernő írta.⁴ A korabeli kollektív tárlatok kiadványaiban is a jelen aukcion szereplő festménnyel rokon tematikájú és megfogalmazású Szőnyi művek egész sorával találkozhatunk.

A művész fegyelmezett alkata szigorú munkarendet követelt. A festés létszükséglet volt számára, mindennapi élette-

78. ◀

Szőnyi István (1894-1960)

Délidőben

Tempera, vászon 80,5x130 cm

Jelezve jobbra lent: Szőnyi I. 1938

Kikiáltási ár: 2.800.000 Ft

Szónyi István: Ácsorgók a vízparton, 1937

vékenységének elengedhetetlen része. Nagyszabású oeuvre-jében a több ezer festmény mellett pasztell, gouache és rézkarc lapok százai és rajzvázlatainak tömegei őrzik környezetének és tárgyainak képi lenyomatát, a vele élő emberek és állatok apró rezdüléseit. A szabadban szerzett friss élményeket gyorsan papírra vetette, grafikákon és rajzokon rögzítette, majd a műteremben véglegesítette vásznon, esetleg metsette rézbe a kompozíciót. Gyakran kiválasztott egy-egy motívumot és azt érlelte festmények egész során keresztül. Jelen esetben is képünk számos elemét, egy-egy figuráját és kompozíciós variációját fedezhetjük fel néhány évvel korábban készült festményén.^{5 21. (főú)}

Az impresszionizmus tanulságai nyomán műveinek témaválasztására a keresetlenség volt jellemző, ahogy a *Dél-időben* is hétköznapi jelenet: a munkában megfáradt parasztek életének egy elcsúszott pillanata. "A művész számára a téma is csak eszköz ahhoz, hogy művészi mondanivalóit közölhesse. Éppen ezért a műalkotásnál soha sem a téma a fontos, hanem az, hogy a művész hogyan tudja megvalósítani azt, amit általa ki akar fejezni." olvashatjuk a Kép című kiadványban, mely Szónyi esztétikai nézeteinek tárháza volt.⁶ Az őt ért vizuális benyomásokat nem szolgálai, hanem lényén átszűrve tükrözte vissza. Noha a látványból indult ki, átköltötte a valóságot: "A művészet az alakításnál kezdődik. A festőnek az alkotásnál az optikai képből el kell hagyni mindazt, ami nem segíti elő az ő élményének kifejezését, viszont hangsúlyozni kell azokat az elemeket, amelyek azt előmozdítják."⁷

A fény megjelenítésének festői problémája végigkísérte Szónyi István munkásságát. Neoklasszicizáló korszakában a transzcendens fénynyalábok felülről érkeznek, míg zebegényi képein a fény átjárja a motívumokat és szinte belülről világít. Ezt a hatást, képünkön is jól érzékelhető módon, a színek világos tónusa fokozza; mintha a ragyogó világosságban, a fehér szín felé közelítve feloldódna a korlát. A forró levegő remegését asszociálja a felület faktúrája

is. A művész anyaghasználatát kísérletek során át tökéletesítette. Már fiatalon vonzotta a kémia, és tudását a későbbiekben is kamatoztatta.⁸ A testesebb olajfestéket zebegényi éveiben a tompa fényű temperával váltotta fel, mely 1934-től egyeduralgódóvá vált képein. Munkásságának avatott méltatójától, Pataky Dénestől értesülhetünk festőtechnikai módszeréről: a színeket festőkéssel rakta fel a vászonra, néha több rétegben is, majd a felület száradása után vízzel felpuhította és a felső réteget itt-ott lekaparva érte el az egymásba áttűnő színezést.⁹ Ennek az eljárásnak köszönhető a *Délidőben* fehér felhői alól elő-előtűnő rózsaszín foltok érzékeny festőisége. A leírtak beavatják a nézőt abba is, hogyan érte el képein a felületi struktúra hallatlanul izgalmas vibrálását. A szénakazlak anyagszerű megjelenítése érdekében ebben az esetben a festékebe bele is karcolt. Az uralkodó szürkés-barnás, világos tónust csak a lilás-kék, zöldesbarna, okkeres-narancs ruhák nem egynemű színezése élénkíti és ellenpontozza. A mű monumentalitása a tempera festék apró mikrorezdüléseiben, színkavalkádjában leli meg izgalmas kontrasztját.

Szónyi kedvelte a vízszintes megnyújtott, széles panorámájú képfarmatúmot, melyen, mintha nagylátószögű objektívval rögzítené, számos alakot felvonultathatott. Az előtérben a déli pihenőhöz sorakoznak a földművesek, kiket hármass csoportokba komponált. Jobbra két nő és egy lehajló férfialak mellett a három generációt megjelenítő idős, fiatal és gyermek figura áll. A legszélső, fejkendős nőalak egy része szinte véletlenül lemaradt a képről. Az impresszionizmus öröksége ez a pillanatnyiságot hangsúlyozó képkivágás, ahol a jelenet esetlegességét egy-egy motívum vagy figura elemzésével éri el a művész.¹⁰ A monumentálisan magasodó szénakazlak ívére képünkön szépen rímel az előtér lófiguráinak körvonala.¹¹ A gyakran felbukkanó fehér ló motívuma, mely itt központi elhelyezése, világos foltja és az őt keretező kazal félköríve révén válik hangsúlyossá, számos asszociációt hív elő a magyar mondakincs és népmesei világ

Szónyi István: Lovak, 1935 Tempera, vászon (Magántulajdon)

köréből. A középtér magányos, ülő alakja összeköti a lovak és az emberek csoportját. A létezés állapotában feloldódó, karakter és gesztus nélküli figurák és a lovak együttes szerepeltetése akár a korábbi évek klasszicizáló, árkádiai motívuma is lehetne, ha a zebegényi Dunapart reális helyszíne és a parasztek hétköznapi viselete nem szólnának vissza a valóságba a nézőt.

Szónyi kiegyensúlyozott személyisége, iskolateremtő kvalitása a 30-as évektől számos rokon szemléletű festőt vonzott Zebegénybe, ahol nyaranta egy kis művészkolónia szerveződött.¹² Aba-Novák Vilmos, Bernáth Aurél, Berény Róbert, Szobotka Imre, Medveczky Jenő és Elekffy Jenő is a zebegényi körbe rendszeresen vissza-visszatérő alkotók közé tartozott. A mindennapokat az alkotás ihletett órái mellett szeretettel baráti találkozók, a környék bebarangolása, családi ünnepek és közös kamaramuzsikálások tették teljessé. A kortársak visszaemlékezéseit olvasva megérint minket az a meghitt hangulat, melyet művészetének atmoszférájával az utókorra is átörökölt Szónyi. Ez a bensőséges világ hívja elő azt az igényt, hogy végezetül a művészettörténet-barát segítségével alakját is felidézzük: "Az ember, aki az alkotás mögött állt, akárcsak a napsütötte föld melegét árasztó festményein, az életben is kedves, derűs és harmonikus lényével ragadott magával. Jellegzetes egyenes tartású, szálas alakja, a lényéből sugárzó értelem és fölény s modorának természetes közvetlensége egészítették ki a képet. Egyéni varázsa mindenkit megkapott, s ha belépett valahová, azok is megéreztek, hogy valaki, akik nem ismerték."¹³

P. E.

Jegyzetek:

- ¹ "Nagybánya megindított egy folyamatot, ami tulajdonképpen még mindig tart s amihez hozzá lehet tenni valamit, folytatni lehet, ha szükséges vissza lehet nyúlni. Tehát akármennyire is időben nem régen történt, mégis tradíciót adott, olyat, melynek jövője van. Kihat a mai művészetre is."
- ² Szónyi István. Nagybánya a magyar művészetben. Szabad Művészet, 1953. okt. 221. l.
- ³ "...munka szempontjából csak a hazai táj, az itthoni milió, a magyar emberek érdekelnék, csak ezek keltenek bennem visszhangot s csak ezekből a hazai motívumokból tudok érdemleges munkát összehozni, mert ezekkel eszmélésem első pillanatától összeforttam, eggyé váltam velük, önmagamon keresztül megtanultam megismerni legbensőbb lényegüket."
- ⁴ Szónyi István önvallomása. Kortárs, 1961. V. évf. 282. l.
- ⁵ Szónyi István gyűjteményes kiállítás. 1935. jan.-febr. Fränkel Szalon.
- ⁶ Szónyi István grafikai kiállítás. 1935. máj. Fränkel Szalon.
- ⁷ Szónyi István gyűjteményes kiállítás. 1937. okt.-nov. Fränkel Szalon.
- ⁸ "Szónyi festői érzelmessége nyugalmasan issza magába a látható világot, a színek, formák és tónusok ízes folyamatát a dunamenti hazai tájakon. Minden esztetvonalán, minden vonalán az összhangosság harmóniája derül."
- ⁹ Kállay Ernő katalógus előszó. Szónyi István grafikai kiállítás. 1937. máj. Fränkel Szalon. 21. l.
- ¹⁰ *Állattenyésztés*, 1935. (tempera, vászon 70x100 cm. Annak idején a Fruchter gyűjteményben.)
- ¹¹ *Lovak*, 1935. (tempera, vászon 100x140 cm. Magántulajdon)
- ¹² *Kertben*, 1935 (tempera, vászon 70x100 cm. Annak idején a Fruchter gyűjteményben.)
- ¹³ *Ácsorgók a vízparton*, 1937 (tempera, vászon 92x200 cm. Radnay gyűjtemény, Győr)
- ¹⁴ Szónyi István: A kép. Megjegyzések a művészetről. A Téma c. fejezet Bp. 1943. 70. l.
- ¹⁵ Szónyi. i.m. A látás módja. c. fejezet 55-56. l.
- ¹⁶ "A technikának mindig csak alárendelt szerepet szabad játszani, de azért a művészek el kell sajátítani a hosszú gyakorlatot kívánó, nehéz és bonyolult technikát, mert szüksége van rá ahhoz, hogy elmondhassa mondanivalóját, hogy a benne lakozó alkotó ösztönt tevékeny munkára tudja fordítani s hogy ebben az alkotó munkában öröme is teljen...Kell, hogy uralkodjon a technika s azt műve érdekében jól használja. Nem szabad, hogy a mű értéke a felkészületlenség, a technikai dadogás miatt kárt szenvedjen, hogy elsikkadjon belőle minden őszinte, friss melegség, minden kifejező erő." Szónyi, i.m. Technika c. fejezet. 80-81. l.
- ¹⁷ Szónyi István emlékkiállítás. MNG, 1963. Katalógus előszó.
- ¹⁸ *Eladó borjú*, 1933 (tempera, vászon 124x212 cm. Magyarok Világszövetsége.)
- ¹⁹ *Údvaron*, 1935 (tempera, vászon 116x140,5 cm. MNG)
- ²⁰ *Aratás után*, 1936 (tempera, vászon 100x140 cm. MNG)
- ²¹ "Az emberi figura iránti érdeklődésem állandó kísérője és kiegészítője az állatokhoz való közvetlen kapcsolat...Zebegényben azután állandóan tartottam állatokat, kutyától, macskától kezdve, kecskén keresztül tehénig és lóig minden rendű és rangú háziállatot és mondhatom, hogy sok rajzomat és képmem azok ihlették meg."
- ²² Szónyi István önvallomása. Kortárs, 1961. V. évf. 282. l.
- ²³ Elekffy Jenőné: Tízennygy nyár Zebegényben. Zebegény, 1970.
- ²⁴ Pataky Dénes, MNG katalógus 1963. 9. l.